

Анастасія КАПЛІЄНКО,

orcid.org/0000-0002-2981-6877

*аспірант IV курсу кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
(Одеса, Україна) akaplienko978@gmail.com*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянута тема підвищення якості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища, ефективність якої залежить від злагодженості дій різнопрофільних фахівців, залучених до такої роботи. Учитель, асистент учителя, соціальний педагог, учитель-дефектолог, психолог та інші фахівці складають команду психолого-педагогічного супроводу. Чимала роль у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (особливо з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення) в умовах інклюзії відводиться вчителю-логопеду. Для досягнення максимально ефективного результату виробити оптимальну педагогічну стратегію, віднайти оптимальну індивідуальну освітню траєкторію дитини-логопата вчитель-логопед повинен спільно з іншими фахівцями. Стаття присвячена проблемі підготовки педагогічних кадрів (майбутніх учителів-логопедів) до командної взаємодії в умовах інклюзії. Розглянуто командну взаємодію в умовах інклюзивного навчання. Розкрито доцільність формування готовності фахівців спеціальної освіти (на прикладі логопедів) до командної взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі. Подано результати проведеного експерименту з діагностування обізнаності майбутніх учителів-логопедів із командною роботою в умовах інклюзивного навчання. Зауважено, що попри потужний науково-методичний арсенал різноманітних технік, майбутні вчителі-логопеди не готові до співпраці в команді. У зв'язку із цим підкреслено необхідність організації спеціальної роботи для формування готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Із цією метою окреслено методичні шляхи формування готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в команді, зокрема розроблено й апробовано тренінг командної взаємодії, основна мета якого – підвищити рівень довіри, встановити партнерські відносини між учасниками, ознайомити студентів зі способами розподілу ролей, навчити ухвалювати спільне рішення та підпорядковувати свої дії спільній меті, тим самим навчити ефективно взаємодіяти в команді.

Ключові слова: *учитель-логопед, інклюзивна освіта, командна взаємодія.*

Anastasiia KAPLIENKO,

orcid.org/0000-0002-2981-6877

*Postgraduate Student 4th year of the Department of Family and Special Pedagogy and Psychology
of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky
(Odessa, Ukraine) akaplienko978@gmail.com*

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS-SPEECH THERAPISTS TO TEAM INTERACTION IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

This article deals with the topic of improving the quality of work with children with special educational needs in an inclusive educational environment, the effectiveness of which depends on the coherence of the actions of the various specialists involved in such work. The teacher, teacher's assistant, social pedagogue, defectologist, psychologist and other specialists make up a team of psychological and pedagogical support. An important role in working with children with special educational needs (especially children with severe speech impairment) in the context of inclusion is given to the speech therapist teacher. In order to achieve the most effective result, to develop the optimal pedagogical strategy, and to find the optimal individual educational trajectory of the child-speech therapist, the teacher-speech therapist should work together with other specialists. This article is devoted to the problem of training pedagogical staff (future speech therapists) for team interaction in the conditions of inclusion. Team interaction in the conditions of inclusive learning is considered. The expediency of formation of readiness of specialists of special education (on the example of speech therapists) for team interaction in an inclusive educational environment is revealed. The results of the experiment on determining awareness of future speech therapists with teamwork in inclusive learning are presented. It is noted that despite the powerful scientific and methodological arsenal of various techniques, future speech therapists are not ready to cooperate within a team. In this regard, the need to organize special work to shape the readiness of future speech therapists to work in an inclusive educational environment is emphasized. In this concern, methodical ways of forming the readiness of future speech therapist teachers to work in a team are outlined. In particular, team interaction training was developed and tested on order to share your goals with one another; thereby learning how to interact effectively with the team.

Key words: *speech therapist, inclusive education, team interaction.*

Постановка проблеми. Зміна освітньої парадигми та впровадження інклюзивної освіти в сучасній Україні вимагають послідовної та підтриманої всіма учасниками процесу концепції нововведень. Розв'язання суперечностей правового, соціокультурного, інфраструктурного характеру, які зазначають теоретики і практики інклюзивної освіти (А. Колупаєва, М. Шеремет, І. Дмитрієва, І. Малишевська й ін.), усе ще на часі. Не викликає сумнівів і те, що успішність виконання завдань, які поставлені перед інклюзивною освітою, великою мірою залежить від кадрового потенціалу, від тісної взаємодії всіх фахівців, які залучені до навчання дитини з особливими освітніми потребами. І. Дмитрієва щодо цього наголошує: «Для досягнення суспільно й індивідуально значущих результатів у цій галузі дуже важливими на сьогодні є питання залучення міцного кадрового потенціалу системи як спеціальної, так і загальної освіти, та розробки моделей взаємодії між фахівцями загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів для ефективного використання такого потужного ресурсу, що сприятиме розвитку інклюзії в Україні» (Дмитрієва, 2016). Ідеться про командну взаємодію в системі інклюзивної освіти. У сучасних наукових дослідженнях наголошується на важливості командної взаємодії під час забезпечення супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної освіти. Це декларує і нормативно-правова база інклюзивної освіти. Із цього виходить, що майбутніх фахівців необхідно навчати вмінню взаємодіяти в команді, «адже команда – це група людей, у яких є спільна мета, які співпрацюють, щоб досягти більшого, ніж кожен із них здатен досягти самотужки» (Ленів, 2019: 116).

Аналіз досліджень. Питання підготовки фахівців до забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної освіти вивчаються такими українськими вченими, як: О. Акімова, Ю. Бистрова, Е. Данілавічюте, І. Демченко, І. Дмитрієва, В. Засенко, О. Казачінер, О. Качуровська, А. Колупаєва, З. Ленів, С. Литовченко, І. Малишевська, О. Мартинчук, С. Миронова, Л. Савчук, В. Синьов, Є. Синьова, Т. Скрипник, Н. Софій, Д. Супрун, М. Супрун, О. Таранченко, О. Федоренко, А. Шевцов, М. Шеремет, Н. Шматко, І. Юхимець та ін.

Українська наука вже має у своєму доробку розроблені теоретико-методологічні підходи до підготовки педагогів для роботи в інклюзивних умовах, а саме: вихователів – І. Кузава, учителів початкових класів – І. Демченко, логопедів – О. Мартинчук, фахівців психолого-педагогічного

профілю – І. Малишевська, учителів середньої школи – О. Казачінер і багато інших.

Феномен командної взаємодії є об'єктом дослідження як психологів (В. Міляєва, В. Горбунова, П. Філіндаш та ін.), так і педагогів (Т. Коломоєць, Я. Юрків, Н. Кічук, О. Дмитрієва, З. Ленів та ін.).

Однак залишається відкритим питання щодо підготовки саме майбутніх учителів-логопедів до командної взаємодії в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Мета статті – розкрити доцільність формування готовності фахівців спеціальної освіти (на прикладі логопедів) до командної взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі, продіагностувати обізнаність майбутніх учителів-логопедів із командною роботою в умовах інклюзії, визначити методичні шляхи формування готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в команді.

Виклад основного матеріалу. Полісемантичне розуміння команди (як «колективу», «малої групи», «групи людей, об'єднаних спільною діяльністю») зумовлює необхідність визначити термін з огляду на контекст нашого дослідження.

З позицій психолого-педагогічної підтримки командну взаємодію розглядає Т. Коломоєць. Як групу індивідів, людей-одномудців, що для досягнення певної мети координують свої взаємодії, трудові й інтелектуальні зусилля, розуміє поняття «команда» І. Дмитрієва. Як різновид соціального партнерства інтерпретує командну взаємодію Н. Кічук.

На нашу думку, в умовах інклюзивної освіти командна взаємодія набуває глобального гуманістичного значення: соціально орієнтованого, здоров'язбережувального, навіть ціннісно-світоглядного.

Оскільки команда має низку ознак, серед яких можна вирізнити позитивну синергію спільної консолідованої діяльності, орієнтованої на розв'язання командних завдань; компетентність усіх членів команди, рольову доцільності та взаємно розподілену відповідальність, психологічно комфортні міжособистісні взаємини (В. Горбунова), то зарахувати до такої команди в закладі загальної середньої освіти в умовах інклюзії можна:

– на рівні внутрішньоорганізаційному: керівництво закладу, педагогів і їхніх асистентів, соціального педагога та практичного психолога, учителя-дефектолога (реабілітолог), учителя-логопеда, батьків;

– на рівні міжінституціональному: медичних працівників, працівників системи соціального

захисту, фахівців інклюзивно-ресурсного центру, волонтерів громадських організацій та ін.

Значна роль у здійсненні корекційного впливу на дитину з тяжкими мовленнєвими порушеннями відводиться вчителю-логопеду. Він провадить навчально-виховну, корекційну роботу з дітьми, які мають мовленнєві вади, діагностує та фіксує стан мовленнєвого розвитку дітей, його відповідну динаміку. Водночас виробляти оптимальну педагогічну стратегію, віднайти оптимальну індивідуальну освітню траєкторію дитини-логопата вчитель-логопед повинен спільно з іншими фахівцями. Тут ще на етапі підготовки спеціальних кадрів постає питання готовності майбутніх учителів-логопедів до командної взаємодії в умовах інклюзії, їхньої обізнаності щодо професійних обов'язків у нових умовах.

З метою визначення рівня готовності до командної взаємодії нами було проведено дослідження серед студентів денної та заочної форм навчання спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)» Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Студентам було запропоновано опитувальник із відкритими та закритими, прямими і непрямыми питаннями. Даний метод забезпечив високу порівняльність відомостей і зручність їх опрацювання. Аналіз кількісних даних було здійснено за частотою відповіді (визначені відсотки), визначені показники готовності до командної роботи за шкалою оцінювання.

Передусім зазначимо, що свій ступінь обізнаності щодо інклюзивної освіти студенти оцінюють досить високо: на рівні 10 балів (за 12-бальною шкалою) визначають 50% респондентів, на рівні 9 балів – інші 50%. Співпрацю вчителя-логопеда з іншими фахівцями, задіяними у створенні інклюзивного освітнього середовища, усі респонденти вважають позитивною. Проте лише 34% респондентів усвідомлюють розширення кола функцій у процесі командної взаємодії. У визначенні кола суб'єктів командної взаємодії студенти виявляють деякі розбіжності. Так, інших фахівців спеціального профілю відносять до команди 30% опитуваних, фахівців і батьків – 40% респондентів, додають до переліку працівників інклюзивно-ресурсних центрів ще 20%, згадують про громадські організації/фонди ще 10% опитуваних. 50% опитаних визначають ступінь своєї готовності до командної роботи на рівні 8 балів, 34% – 6 балів, 16% – на рівні 7 балів.

Ці результати свідчать про недостатній рівень готовності майбутніх учителів-логопедів до командної взаємодії в умовах інклюзивного середовища. Особливо варто наголосити на

непідготовленості молодого фахівця до комунікування з родиною дитини-логопата. Попри те, що нині склався потужний науково-методичний фонд тренінгових технік, коучингових технологій студентоцентрованого навчання майбутніх фахівців у розрізі ідеї «навчання шляхом залучення», залишається проблемним питання щодо здатності студентів вибудовувати стратегію взаємодії із сім'єю категоріальної дитини (Кічук, 2019: 60).

Підготувати майбутніх учителів-логопедів до командної взаємодії в умовах інклюзивної освіти, на нашу думку, можна за допомогою впровадження таких дисциплін вільного вибору, як «Командна взаємодія в інклюзивному освітньому середовищі», проведення «Тренінгу командної взаємодії в умовах інклюзії».

Нами було розроблено й апробовано тренінг, спрямований на формування готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в команді, зокрема й формування відповідних умінь. Тренінг проводився у групі студентів IV курсу спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)» Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Під час тренінгу учасники мали усвідомити необхідність спільних цілей, визначити свою командну роль, навчитися ухвалювати рішення в команді, узгоджувати дії для досягання результату.

Для цього учасникам тренінгу були запропоновані ділові ігри, вправи та ситуації, які мали на меті підвищити рівень довіри, встановити партнерські відносини між учасниками, ознайомити студентів зі способами розподілу ролей, навчити ухвалювати спільне рішення та підпорядковувати свої дії спільній меті.

Під час тренінгу студенти були ознайомлені з поняттям «команда» та її сутнісними характеристиками. У термінологічному плані найбільш імпонує визначення В. Горбунової, яка розуміє команду як малу групу, що вирізняється позитивною синергією спільної консолідованої діяльності, орієнтованої на розв'язання командних завдань; взаємодія на предмет командної діяльності будується на засадах компетентності, рольової доцільності та взаємно розподіленої відповідальності, міжособистісні взаємини є значущими, такими, що сприяють відчуттю психологічного комфорту та надають можливість особистісного зростання (Горбунова, 2014: 19).

Тренінг включав вправи, які сприяють підготовці майбутніх логопедів до роботи в команді: «Ланцюжок» (формування системного уявлення про команду та її ознаки, коли до попередньої ознаки команди кожний наступний у ланцюжку

додає свою ознаку), «Вузький місток» (формування вміння уникати конфліктів, знаходити консенсус), «Ефект метелика» (формує усвідомлення того, що дії кожного члена команди впливають на спільний результат), «Дипломат» (сприяє побудові дружньої атмосфери в команді, формує вміння знаходити консенсус і бути толерантним до думок членів команди). Окрім вправ, учасникам тренінгу були запропоновані нестандартні ситуації, вийти з яких вони повинні були командними зусиллями. Саморефлексія («Для мене було важливо <...>», «Я переоцінив <...>», «Мені запам'яталося <...>») дала змогу студентам проаналізувати командну взаємодію. За результатами тренінгу всі його учасники визнали позитивний ефект у формуванні здатності організувати

спільну діяльність, узгоджувати дії, вести діалог у команді.

Висновки. Успішність корекційно-розвивального впливу в роботі з дитиною-логопатом безпосередньо пов'язана зі здібностями логопеда вибудовувати позитивні відносини з батьками, дітьми та колегами у формі активної взаємодії. Вироблення вмінь і навичок командної взаємодії потребує спеціального цілеспрямованого навчання. Одним із методів підготовки до командної взаємодії майбутніх учителів-логопедів в умовах інклюзії став розроблений нами тренінг. Було зафіксовано його ефективність, а отже, його можна використовувати у професійній підготовці майбутніх учителів-логопедів із метою формування готовності до роботи в команді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова В. Психологія командотворення: Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2014. 380 с.
2. Дмитрієва І. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. Вип. 7.
3. Кічук Н. Проблема здатності майбутнього фахівця до взаємодії з батьками як виду партнерських відносин в інклюзивній освіті. *Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії*. Ізмаїл. 2019. С. 60–64.
4. Коломоєць Т. Взаємодія фахівців і батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Вип. 14.
5. Ленів З. Когнітивно-компетентнісний компонент готовності асистентів учителів до реалізації командної взаємодії в умовах інклюзії. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Вип. 13.

REFERENCES

1. Horbunova V. V. (2014) *Psychology of team formation and development: A value-based approach to team formation and development*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
2. Dmitriyeva I. V. (2016). *Team Interaction Of Specialists In The Process Of Individual Support of Child Under Conditions Of Inclusive Education*. Aktualni pytannia korektsiinoi pedahohiky—Actual problems of the correctional education, 7. Retrieved from <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/dmitriyeva-iv-komandna-vzajemodija-fahivciv-u-procesi-individualnogo-suprovodu-ditini-v-umovah-inkluzivnogo-navchannja.html> [in Ukrainian].
3. Kichuk N. V. (2019). *Problema zdatnosti maibutnoho fakhivtsia do vzaiemodii z batkamy yak vydu partnerskykh vidnosyn v inkluzyvni osviti. Sotsialne partnerstvo v inkluzyvni osviti: akmeolohichni zasady, suchasni realii.* (pp. 60–64). Izmail: EPDISHU [in Ukrainian].
4. Kolomoets T. G. (2019). *Vzaiemodiia fakhivtsiv i batkivditei z osoblyvymy osvithnymy potrebamy v umovakh inkluzyvnoi osvity.* [Interaction of specialists and parents of children with special education needs in conditions of inclusive education]. Aktualni pytannia korektsiinoi pedahohiky—Actual problems of the correctional education, 14 Retrieved from <http://aqce.com.ua/vipusk-n14-2019/kolomojec-tg-vzajemodija-fahivciv-i-batkiv-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami.html> [in Ukrainian].
5. Leniv Z. P. (2019). *Cognitive-competency component of specialist's readiness to implement a team interaction in terms of inclusion*, Aktualni pytannia korektsiinoi pedahohiky—Actual problems of the correctional education, 13 [in Ukrainian].